

וירא ב

מקום המזבח בנה אברהם מזבח ועקד כו' אמנם הוא דבר מקובל בלי הכרח מה כתובים" (כי מהכתוב מוכח רק שה עקידה היתה במקום המקדש בכלל (בהר המורי)).

ולפי, המקור שמביא הרמב"ם לענין זה (ש"המזבח מקומו מכוון ביותר" להיו- תו מקום העקידה) הוא, מן הכלל אל הפרט: בתחילה (בה"א) מביא רא"י (מה- כתובים) שבמקום המקדש היתה עקידת יצחק, ואח"כ מוסיף להוכיח שמקום המזבח (במקדש גופא) הוא מקומה של עקידת יצחק (ע"פ ה"מסורת ביד הכל").

ויש להבין מדוע כתב הרמב"ם את הראי' לפרט הב' (מסורת ביד הכל") בהלכה בפ"ע, מכיון שזהו סיום ופירוט הראי' (שבהלכה א')?

ונוסף לזה: כיון שהרמב"ם כאן בא ללמדנו רק ע"ד מקומו המכוון והמדוייק של המזבח, כלשונו בתחלת ההלכה, ה- מזבח מקומו מכוון ביותר ואין משני

א. כתב הרמב"ם בריש פ"ב מהל' בית הבחירה: "המזבח מקומו מכוון ב- יותר, ואין משני אותו ממקומו לעולם, שנאמר: זה מזבח לעולה לישראל, וב- מקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר: ולך לך אל ארץ המורי" ונאמר בדברי ה- ימים: ויחל שלמה לבנות את בית ה' ב- ירושלים בהר המורי אשר נראה לדוד אביו אשר הכין במקום דוד בגורן ארנן היבוס"י⁴. ובהלכה שלאח"כ: "ומסו- רת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ו- שלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק והוא המקום שבנה בו נח וכו'".

וכתב היעב"ץ, שזה שבהלכה א' נקט הרמב"ם, "ובמקדש" נעקד כו' ובה"ב כ' "שהמקום שבנה בו . . המזבח . . הוא ה- מקום שבנה בו אברהם המזבח כו'", הוא משום, "שתחלה ביאר (הרמב"ם) שהכתוב מוכיח שבמקדש היתה העקידה, ואח"כ הוסיף לבאר שדבר זה מסורת הוא שב-

(1) דה"א כב, א.

(2) פרשתנו כב, ב.

(3) דה"ב ג, א.

(4) ברמב"ם דפוס רומי ר"מ (וקושטא רס"ט)

ישנם כמה שינויים בהלכה זו. ואולי הלשון שם משובש (בט"ס). ואכ"מ.

(5) חידושים וביאורים להיעב"ץ להל' בית הבחירה כאן.

(6) ולא כ"המגי' (ש"הגי') (נדפס על גליוני ה- רמב"ם שבדפוס) שצ"ל ובמקום המזבח נעקד יצחק . . (כי) לא הבין כלל לשון הר"מ ז"ל שלשונו מדוקדק מאד" (יעב"ץ שם).

ולהעיר שלכאורה יש מקום להגי' (ולהוסיף חיבת "ובמקום"). ובמקום המקדש, שהרי בזמן ה- עקידה לא הי' "מקדש" עדיין.

(7) דחלוקת ההלכות נעשתה ע"י הרמב"ם עצמו (הקדמת הרמב"ם לס' היד בסופו. וכ"כ בהקדמתו לסהמ"צ). וראה הל' ת"ת לאדה"ו פ"א ק"א סק"א (בהוצאת קה"ת - ג, א [נתחנ, א] ובכ"מ ע"ד דיוק פיסוק ההלכות ברמב"ם).

(8) ולכאורה גם לפי ההגהה (הנ"ל הערה 6) "ובמקום כו' נעקד יצחק", י"ל שאין הכוונה שב- הלכה זו מוכיח הרמב"ם שבמקומו המדוייק של המזבח נעקד יצחק, אלא שזוהי הקדמה כללית, וממשיך להוכיח מהכלל אל הפרט: בתחלה מוכיח (מהכתובים) שמקומו הכללי הוא בהר המורי, ובהלכה ב' (ע"פ המסורה "ביד הכל") ע"ד מקומו הפרטי. וא"כ גם לפ"ז צריך ביאור, דהול"ל ב' הענינים בהלכה אחת. וראה לקמן הערה 22.

אותו ממקומו לעולם, למה הביא בכלל כללות הענין (ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר . . ונאמר כו"ל) ולא כתב (בקיצור) רק ע"ד המקום בדיק, ש"מסור" רת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח כו' הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק".

ב. גם יש להעיר על כמה דיוקים ושינויים בדברי הרמב"ם כאן:

(א) בה"א כותב, "ובמקדש נעקד יצחק", ובהלכה ב' מאריך – "שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק", ולכאורה הול"ל (גם) כאן "הוא המקום שנעקד עליו יצחק" – ומדוע מוסיף בה"ב ש' אברהם בנה בו מזבח? ובפרט שאין הרמב"ם מסתפק בתיבות ש"בנה בו אברהם המזבח", אלא מוסיף "ועקד עליו יצחק"י (דלא כבהמשך ההלכה, "והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה", ואינו מוסיף "והקריב עליו קרבן")¹¹.

(ב) בה"א כ' "במקדש נעקד יצחק אבינו", ובה"ב סתם "שבנה בו אברהם . . יצחק". ואף שבנוגע ליצחק י"ל שאין צורך לכתוב עוה"פ תיבת "אבינו", אבל צע"ק מדוע סתם באברהם.

(9) ודוחק לומר שכ"כ רק משום שיפור הסגנון בלשון מקביל, שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח הוא המקום שבנה בו אברהם.

(10) בזה י"ל לכאורה שהוסיפו הרמב"ם כדי לשלול שאר מזבחות דאברהם (המפורשים בפי' לך יב. ז. שם. ח. יג. ויח.) ולהגיש שכאן הכוונה היא למזבח העקידה. אבל בפשטות זה מובן כבר מהלשון "המזבח", ובפרט שזה בא בהמשך להלכה א'.

(11) להעיר שבפרקי דר"א (פלא'), מקורו דה' רמב"ם (בס"מ כאן). הלשון שזה בכולם – ש"הראהו הקב"ה (מקום עקידת יצחק) לאברהם וא"ל זה הוא המזבח, הוא המזבח שהי' אדם הראשון מקריב בו הוא המזבח שהקריבו בו קין והבל הוא המזבח שהקריבו בו נח ובניו".

גם צע"ק כוונת הרמב"ם בהמשך דבריו בה"ב: "והוא המקום שבנה בו נח כו' והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל וכו' הקריב אדם הראשון כו'" – מאי בדיק נוגע זה לקדושת המקדש והמזבח שבו¹²?

ההודעה שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח הוא המקום שבנה אברהם כו' מובנת, כי המקום שבו נעקד יצחק אבינו ראוי ורצוי שבו תשרה שינה וכו' יקריבו בני' (בניו של יצחק) קרבנות ("מזבח לעולה לישראל") – כמפורש ב' כתובי', ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה, וכתרגום אונקלוס עה"פ שאברהם הת-

(12) לכאורה ה' אפ"ל, שבה בא הרמב"ם ל' תרץ (וראה תוד"ה כל מקום – ע"ז מה, א (מירושלמי ע"ז פ"ג סו"ה)) א"ר הותר לבנות שם המקדש והמזבח – והרי איתא במשנה (ע"ז שם. וראה גם ירושלמי שם) "כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן דע שיש שם עבודת כוכבים"?

וע"ז מתרץ הרמב"ם, דמכיון שמסורת ביד הכל שבמקום זה בנה אברהם מזבח ועקד עליו יצחק, ה' זה מקום חשוב אצל בני עשו (בנו של יצחק) ובני ישמעאל (בנו של אברהם), והיות דשם בנה גם נח וכן קין והבל ואדם הראשון מזבחות, החשיבו והעריצו אותו כל אוה"ע, ולכן שום אומה לא השתמשה במקום הזה לעבוד שם ע"ז (ולכן גם לא הביא הא דיעקב, כי אי"ז נוגע לאוה"ע): דלפי תחלת טעות דור אנוש שהאמינו בשייתוף (ראה רמב"ם ריש הל' ע"ז), י"ל שהבינו שמקום זה שייך לאלקי ה' אלקים כו', והדורות שלאח"ה, אף שעבדו ע"ז ממש (כדברי הרמב"ם שם) המשיכו בדרך זו, שלא השתמשו בה' זה.

אבל לכאורה דוחק לתרץ כן – וראה שו"ת חת"ס ארי"ח סרי"ח (ד"ה בדף ד' ע"ג): מעשי למלך לרמב"ם כאן וברפ"ה מהל' ביהב"ח. ולהעיר ממו"נ ח"ג רפמ"ה דמשמע שם (שכנ"י וואו"ע) לא ידעו ע"ז מקום זה שהי' מקום המקדש. ואכ"מ.

(13) פרשתנו כב, יד.

ע"ד המזבחות שנבנו במקום המזבח, ש' לכאורה אינם אלא דברי אגדה, וחלוקת הענין לשתי הלכות – כוונת הרמב"ם ל' השמיענו שני גדרים שישנם בדין מקומו המכוון של המזבח:

(א) שמקומו של המזבח הוא (מכוון בזה שהוא) בהר המורי – היינו לא (רק) משום שהמזבח הוא בכלל הבית (המקדש) שאין לבנותו כ"א "בירושלים בלבד ובהר המורי" (כמ"ש הרמב"ם לעיל²⁰), אלא שזהו דין מיוחד במזבח מצ"ע: מקומו הוא דוקא בהר המורי.

ושייכותו של המזבח להר המורי (בכלל) מסביר ומטעים הרמב"ם בהל' א, מהכתובים, ש, במקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר ולך לך אל ארץ המורי ונאמר . . ויחל שלמה . . בהר המורי וגו' – היינו דלהיות שבהר המורי היתה עקי' דת יצחק, לכן הוא מקומו של המזבח²¹ (ושל "בית ה'" בכלל)²².

(20) בהל' ביהב"ח – פ"א ה"ג.

(21) וזה שלא כתב הרמב"ם בפירוש בסגנון של הלכה, שיש דין וחיוב במזבח שיהי' בהר המורי – י"ל בפשטות [נוסף לזה שאין דרכו לחדש דינים שלא נתפרשו בגמ' ורק לרמזם] כי לאחר שנבנה המקדש והמזבח במקומה אין בזה נפק"מ בפועל, כיון שהמזבח "מקומו מכוון ביותר" אפילו בהר המורי גופא. ואולי י"ל, שמבואר הוא בזה שהביא לעיל שם (פ"א ה"ג), לענין "אין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המורי" – הכתוב, "ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלקים", ומוסיף "וזה מזבח לעולה לישראל", ודוחק (ראה לקו"ש חט"ז ע' 466 הערה 12, הפי' בהוספה זו. וראה לקמן בפנים ס"ד), וראה הערה הבאה.

(22) וי"ל, דאף שבהלכה זו אין הרמב"ם מפרט בנוגע למקום המזבח, רמזו בזה שהעתיק המשך הכתוב, "אשר נראה לדוד אביו אשר הכין במקום

פלל "הכא יהוה פלחן דריא", וברש"י¹⁴ "ה' יבחר . . את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות". אבל זה ש"הוא המקום שבנה בו נח כו' והוא ה' מזבח שהקריב עליו קין כו' ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נב' רא" – מאי שייך לענין "זה מזבח לעולה לישראל"¹⁵?

ואם כוונתו להדגיש שייכות המקום למזבח ע"י ריבוי המזבחות שנבנו במקום זה – הי' צריך להביא גם שיעקב אבינו בנה מזבח במקום זה (בהר המורי), כמדו"ל¹⁶, "לא כאברהם שכתוב בו ה' ולא כיצחק שכתוב בו שדה . . אלא כיעקב שקראו בית"¹⁷, שמה מוכח שגם יעקב בנה בו¹⁸ מזבח¹⁹.

ג. ויש לומר הביאור בזה:

באריכות לשונו של הרמב"ם ע"ד מקום המזבח, שהוא מקום עקידת יצחק וכו' [אף שאין דרכו של הרמב"ם להביא (בכ"מ) טעמי ההלכות, ומה גם האריכות

(14) עה"פ. וראה תרגום ירושלמי ומדרשי רז"ל (ב"ר פנ"ו, י' ועוד) עה"פ.

(15) להעיר משו"ת חת"ס יו"ד סרל"ה: מ"ש הדר"ג שכבר נתקדש המקום ע"י אדה"ר ונח לא נמצא כן אלא שבנו מזבח והקריבו שם אבל שקדשו המקום לא שמענו רק באע"ה שאמר אשר יאמר לדורות הבאים בהר ה' יראה כו'.

(16) פסחים פח, א.

(17) וראה קרית ספר להמב"ט הל' ביהב"ח פ"ה דקדושת הר מאברהם, קדושת עזרה מיצחק, וקדושת בית עצמו מיעקב.

(18) ראה גם פדרי"א פל"ה: לקח יעקב י"ב אנשים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק כו' (ע"ש בההמשך). וראה פרש"י ומדרשים עה"פ ויצא כח, יז. פנים יפות ר"פ ויצא.

(19) ראה ויצא כח, יז. וישלח לה, ז: ויבן שם מזבח גו'. וראה בכל הנ"ל מעשי מלך כאן אות ה ואילך.

(*) ראה קו"א שבהערה 7. וש"נ.

מסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח כו' הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח כו' והוא המקום שבנה בו נח כו', דהיינו מקומו המדויק של ה' מזבח בהר המורי' גופא (כנ"ל סעיף א).

ד. ואף ששני הדינים (גם הדין הא' – שמקום המזבח הוא בהר המורי') הם דינים מיוחדים במזבח, כנ"ל – מ"מ כו' הרמב"ם בדין הא', ובמקדש נעקד יצחק, ולא „ובהר המורי' נעקד יצחק“.

ויש לבאר טעם הדבר, כי דין זה במזבח (שמקומו בהר המורי'), הוא מצד היותו עיקרו של בית המקדש²⁵, וכמ"ש הרמב"ם²⁶ דהמ"ע ד, „ועשו לי מקדש²⁷“ היא „לעשות בית לה' מוכן להיות מקרי-בים בו הקרבנות“.

ועפ"ז מבואר זה שהביא הרמב"ם ש' „במקדש נעקד יצחק“ בהמשך לדין ד' מקום המזבח, ולא לעיל²⁸: גבי הדין ד' מקום המקדש, שכ' שם: „אין שם בית לדורי הדורות אלא בירושלים בלבד ובהר המורי“ [שלכאורה ה' מתאים שם להמשיך (ע"ד לשונו כאן) „ובמקדש נעקד יצחק אבינו שנאמר ולך אל ארץ המורי' ונאמר בדה"י ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי' אשר נראה לדוד אביו אשר הכין ב' מקום דוד גו'"] –

כי קביעת מקומו של המקדש בהר המורי' להיותו מקום עקידת יצחק,

ועוד זאת²³ (ב) שמקומו של המזבח בהר המורי' גופא הוא „מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם“. ודבר זה הוא דין נוסף במזבח שלא נאמר בכללות הבית, שלא מצינו שהבית צ"ל מקומו מכוון בהר המורי' גופא²⁴ [אלא שע"י דין זה דמזבח, הוקבע בדרך ממי-לא מקומו של כל הבית בהר המורי' – כפי שיעורן של מדות הבית בקשר ל' מקום המזבח²⁴].

ודין זה מסביר הרמב"ם בהל' ב: „ו“

דויד בגורן ארנו היבוס" (דלכאורה מיותר, דהרי הרא"י שהוא במקום המקדש מפורשת כבר בתחלת הכתוב „ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי“, אלא) דהמקום „אשר נראה לדוד אביו“ הוא המקום ש„ויבן שם דוד מזבח לה' וגו' ויענהו באש מן השמים על מזבח העולה“ (דהא' כא, כו), והוא הוא „במקום דויד בגורן ארנו היבוס" שה' מקום המזבח, ולא כל ההר – ראה רלב"ג ורד"ק ש"ב כד, כד. רד"ק דה"א שם, כה. וראה לקו"ש ח"ט ע' 142 ואילך – ביאר באופן אחר בהג"ל, וכן בכללות ביאור ב' הלכות אלו ברמב"ם.

(23) ובדוגמת שני הפרטים (דינים) שבמקדש (כדיוק לשון הרמב"ם לעיל פ"א שם): (א) „בירושלים בלבד“, (ב) „ובהר המורי“ [דמה שכתב „בירושלים בלבד ובהר המורי“, ולא „בהר המורי“ שבירושלים, מובן, שהם שני דינים]. וראה מכילתא בתחלתה: עד שלא נבחרה ירושלים כו' עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלים ראוי' לשכינה משנבחר בית עולמים יצאת ירושלים.

(24) ואף ש„הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל“ (דה"א כח, יט – הובא בהקדמת הרמב"ם לפיה"ש בנוגע למס' מדות) – הרי כבר שקויט אם הוא לעיכובא (ראה ספר ראב"ה חולין (אה"ק, תשל"ו) סימן אלף וק"מ. ועוד). ואכ"מ.

(24*) אבל במק"א נת' שאינו מוכרח, כי י"ל דשיעורין של מדות אלו אינם לעיכובא, ויכולים להשתנות ממקדש למקדש (ע"ד מ"ש הרמב"ם לעיל פ"א ה"ד. וראה לקמ"פ ב' ה"ז בנוגע המזבח עצמו, שמדותיו אינו מעכבין. וראה הערה שלפנ"ו).

(25) ראה מנ"ח מצוה צה, דבלא מזבח „אינו קרוי בית המקדש כי עיקר המקדש להקריב קרבנות“. וראה מאירי כתובות קר, ב (בסופו): ומזבח העולה וההיכל והעזרות וכל מה שהוא צורך הבית כו'.

(26) ריש הל' ביהוב"ח. וראה גם סהמ"צ שלו מ"ע כ ובשורש יב.

(27) תרומה כה, ח.

תו של מקום זה – „ומשם נברא אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא” – שזה שהמקום „מכוון ביותר” (למזבח) אינו (רק) תוצאה מהקרבת הקרבנות שם דכל הנל עד אדם הראשון, אלא שכן הוא מצד הקביעות ע”י הקב”ה, שמקום זה הוקבע להקרבת קרבנות מתחלת הבריאה.

ה. ע”פ הנל מדויק מה שבהלכה זו לא כתב הרמב”ם „אברהם אבינו . . יצחק אבינו” – כי מקום המזבח כגדר בפ”ע אינו ענין רק לישראל אלא נוגע לכל האומות.

ועפ”י מוכנת הדגשת הרמב”ם בתחיית הלכה זו „ומסורת ביד הכלל” כי בפרשטות משמעה שמסורת זו היא לא רק ביד ישראל אלא „ביד הכלל” גם ביד האומות – כי גדר זה של מקום המזבח שייך גם להם.

ויש לומר, שזהו הטעם שמקריבים קרבנות של נכרים ע”ג המזבח²⁸, שאין זה מצד (כללות) בית המקדש (השייך רק לבני²⁹), אלא מצד (מקום) המזבח בפ”ע, השייך גם להם, כנ”ל³⁰.

(28) „איש איש לרבות העורכ שנודרים נדרים ונדרות כישראל” (מנחות עג, ב. ושינ. וראה רמב”ם הל’ מעשה הקרבנות פ”א הל’ ה”ב. הל’ מלכים פ”א הל’ וראה רמב”ם סוף הל’ מעשה הקרבנות. וראה הערה 30).

(29) וכמ”ש (תרומה שם) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ונאמר (עזרא ד, ג) „לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו”. וראה רמב”ם הל’ שקלים פ”ד הל’ ה”ח. הל’ ערכין וחרמין פ”א הל’ ה”א. הל’ מתנות עניים פ”ח הל’ ה”ח.

(30) עפ”י יש לבאר פסק הרמב”ם (סוף הל’ מעשה הקרבנות) השוחט קדשי נכרים בחוץ חייב (כדעת ר”י במשנה זבחים – מה, א), אף שבנוגע לשאר הדינים בקדשי עכו”ם פסק (הל’ פסולי המוקדשין ספ”ח) ד”אין חייבין עליהם משום פגול נותר וטמא” (כדעת ר”ש במשנה שם) – וראה נ”כ

שייכת (בעיקר) לדין מקום המזבח: מ”כיוון ששם היתה עקידת יצחק (שהי’ גדר קרבן), לכן נקבע מקום זה ל”בית ה” שעינינו „להיות מקריבים בו הקרבנות”. ונמצא דזה שמקום המקדש בכלל ה”ה בהר המורי, הוא משום שהמזבח (מקום עבודת הקרבנות שהוא ענין העיקרי ב”מקדש) מקומו בהר המורי, ולכן הביאו הרמב”ם כאן גבי מזבח דוקא.

אמנם בהלכה ב’ לא כתב הרמב”ם „ובמקדש כו” אלא „המקום שבנה בו כו” המזבח” – כי בהלכה זו קאי בדינו של המזבח עצמו (לא בתור עיקר המקדש).

ונמצא דשתי ההלכות במקום המזבח (מקומו בהר המורי, ומקומו ה”מכוון ב” יותר בהר המורי” גופא, במקום העקי” דה), חלוקות בעצם: א) מקומו (הכללי) בהר המורי – הוא מפני היותו עיקרו של המקדש, ב) מקומו ה”מכוון ביותר” בהר המורי עצמו, הוא מפני היותו – מזבח, מבלי שייכות לכללות הבית.

וזהו טעם השינויים והחילוק בין ה”ראיות שהרמב”ם מביא בההלכות:

הדין הא’ במקום המזבח, שהוא מצד היותו עיקר המקדש, יסודו (אך ורק) במעשה העקידה, „במקדש נעקד יצחק אבינו” – כי ענין המקדש שייך לישראל דוקא:

משא”כ בדין השני אין הרמב”ם מסתפק בזה ש”הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח כו” אלא מוסיף „והוא המקום שבנה בו נח כו” קין והבל כו” אדם ה’ ראשון כו” כשנברא” – כי בזה משמיענו, שייחודו של מקום זה כמקום „מכוון ביותר” למזבח (בכלל, לא רק כמזבח שבמקדש), אינו שייך רק לישראל, אלא כן ה’ מאז ומקדם (גם לפני האבות), שהוא מקום מיוחד בעצם לבניית מזבח.

ולא עוד אלא שממשיך ומבאר מעל-

הבריאה), וכוונת הרמב"ם בכתבו „הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק“ היא רק להביא רא' על סגולת המקום. ולכן מדגיש פעולת אבר-הם — דוה שבנה שם מזבח ועקד עליו יצחק הוא רא' שמקום זה ה' מוכשר (לפני כ') למזבח וקרבן³³.

ויש להוסיף, שהבאת יצחק על „אחד ההרים“ (הר המורי' בכלל) היתה ע"פ ציווי השם (כמו שהביא הרמב"ם כאן „שנאמר ולך לך אל ארץ המורי'“), משא"כ מקומה המכוון של העקידה לא כ' הרמב"ם שהי' ע"פ ציווי³⁴, ועפ"י יומתק חילוק הנ"ל שע"י עקידת יצחק נתקדש כללות ההר (להיות מקום ה' מקדש והמזבח), אבל לא המקום המכוון ביותר — כי רק זה הי' ע"פ ציווי השם.

ז. שני ענינים אלו שבמקום המזבח — מקומו הכללי של המזבח בהר המורי' ומקומו המכוון ביותר, ושייכותם לשני הענינים שבמעשה העקידה („במקדש נעקד יצחק“, „בנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק“) — יש לבאר בעומק יותר, ע"פ מ"ש הרמב"ם בספרו מו"נ³⁵ — שתכליתו של נסיון העקידה היתה ל-פרסם בעולם שני ענינים גדולים מיסודות התורה:

(א) „להודיע אותנו גבול אהבת השם ויראתו עד היכן היא מגעת“,

(ב) „להודיע אותנו איך יאמינו הנביאים באמת מה שיבוא מאת השם

ו. עפ"י יש לבאר עוד דיוק ושינוי בלשון הרמב"ם, שבה"א כ' „ובמקדש נעקד יצחק“, שמדגיש את (א) הנפעל (ב) ביצחק, ואילו בה"ב כתב „הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק“, שמדגיש את (א) הפעולה, (ב) אברהם³⁶:

זה שמקום ה"מקדש" הוקבע בזמן אברהם, אינו רק מחמת תפלת אברהם „ויקרא גו' בהר ה' יראה“, אלא גם (ואולי בעיקר) מפני שע"י עקידת יצחק, שהובא כקרבן ונתקדש בקדושת עולה, נתקדש מקום העקידה (הר המורי')³⁷ והוכשר ע"י להיות „בית לה“ „מקרי-בים בו הקרבנות“ — וזהו מ"ש הרמב"ם „ובמקדש נעקד יצחק“.

משא"כ מקומו המכוון ביותר של ה' מזבח, מצד המזבח עצמו, אינו תוצאה ממעשה העקידה, אלא הוא להיותו מקום ראוי וקבוע להקרבת קרבנות (מתחילת

הרמב"ם בהל' פסוה"מ שם: מפרשי המשנה והגמ' זבחים שם — כי פגול נותר וטמא הם דינים בהקרבת והקרבנות, ולכן חלים רק על קרבן של ישראל: משא"כ האיסור דשחטוי חוץ שייך למקום המזבח, השייך גם לב"ג, ככפנים.

וראה קרית ספר להמבי"ט סוף הל' משה"ק: השוחט קדש עכו"ם בחוץ חייב כיון דנודרים נדרים ונדבות כישראל דכתיב איש איש לרבות את העכו"ם שהם כישראל להביא קרבנות. וראה משנה למלך הל' מלכים פ"י ה"ז (ד"ה ודע שמה שתיירצו שמחלק (ע"פ תודה"מנין — ע"ז ה, ב) בין קרבנות ב"ג שנודרים לה' להקריב בבית המקדש, שבזה י"ל שמחוייבים לקיים נדרם ואית בהו משום בל יחל, למה שנודרים להקריב בכמה. ע"ש. ולהעיר מר"ש משאנן לתוכי אחרי (י', ג), ואין הנכרים חייבין (בשחטוי חוץ) כו' אע"ג דנודרים נדרים ונדבות כישראל“.

(31) וכן זה שבהלכה א' אינו מדבר ע"ד בנין המזבח (דאברהם), משא"כ בהלכה ב' מדגיש „בנה בו . . המזבח“, שעיקרו דין במזבח, ככפנים.

(32) ראה שו"ת חת"ם שבערה 15.

(33) ראה בבבארא דברי הרמב"ם בהלכות אלו — לקו"ש ח"ט ע' 142 ואילך.

(34) ולהעיר שהרמב"ם כאן לא הדגיש כמ"ש בפדר"א שם (הנ"ל הערה 11): כיון שהגיעו לאותו מקום הראוהו הקב"ה לאברהם ואמר לו זה הוא המזבח.

(35) ח"ג פכ"ד.

מקדש (כנ"ל) – לכן גם במזבח עצמו ישנם שני ענינים אלו: (א) קרבנות הו"ע העבודה (כנ"ל) מצד מקריבי הקרבן, (ב) ע"י עבודת הקרבנות של אהרן ובניו נעשית השראת השכינה בביהמ"ק ובבית קדש³⁹ [כמשנ"ת במק"א⁴⁰ בפירוש הו"דא"ת הסנהדרין⁴¹], ברוך הוא שבחר ב־ אהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' ב־ בית קדש הקדשים⁴², ששבח זה הוא על המעלה שבעבודת אהרן ובניו, שמביאה השראת השכינה בקדש⁴³].

ויש לומר, שזהו החילוק בין שתי ההלכות הנ"ל בדין מקומו של המזבח: ההלכה הראשונה אודות מקום המזבח בהר המור⁴⁴ להיותו עיקרו של המקדש, שייכת לפעולת המזבח בכללות המקדש דהיינו השראת השכינה שבו; ואילו ההלכה השני, שהוא דין במקום המזבח מצד המזבח עצמו (כנ"ל בארוכה) – שייכת לתוכן ענין המזבח בפ"ע, דהיינו ענין העבודה (מעשה הקרבנות).

ח. ועפ"י יש להוסיף ביאור בשתי ה־ הלכות ברמב"ם כאן אודות מקום ה־ מזבח, ושייכותן ליצחק ולאברהם:

שני ענינים הנ"ל שנקבעו במקום המזבח ע"י מעשה העקידה – (א) ענין העבודה, (ב) השראת השכינה – שייכים,

בנבואה . . שכל מה שיראה הנביא ב־ מראה הנבואה הוא אמת ויציב אצל הנביא לא יסופק בדבר ממנו . . והרא"י על זה הסכים אברהם לשחוט בנו יחידו אשר אהב כמו שצווה ואע"פ שהיתה המצוה ההיא בחלום או במראה . . ולא ה' מוצא בנפשו לעשות זה המעשה הגדול מספק כו"ל.

ויש לומר, שמשני ענינים אלו שנת־ פרסמו בעולם ע"י מעשה העקידה באים שני הענינים שבבית המקדש (שנבנה ב־ מקום העקידה):

ענין אהבת ה' ויראתו שנתגלה ע"י העקידה, הביא לידי זה, שעיקר הענין דעבודת ה' (שזהו ע"י מעשה הקרבנות) הוא במקום זה דוקא; ופירסום וגילוי ההתאמתות בתכלית של מראה ה' הבא בנבואה, הביא זה שעל מקום זה יתפלל שיהי' מקום גילוי שכינה, "ה' יראה . . בהר ה' יראה" – "בהר זה יראה הקב"ה לעמו"³⁶.

[וי"ל שהם הם שני הענינים שכתב הרמב"ם בריש הל' בית הבחירה, בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה" – ד"מקריבים בו הקרבנות" הו"ע העבודה: "וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה" הו"ע הרא"י, "שלש" פעמים בשנה יראה כל זכוֹר אל פני האדון ה"י³⁸].

וכיון שהמזבח הוא עיקרו של ה־

39) ר"ל שכן הוא בנוגע לתפלות (שבמקום קר־ בנות תקנום), שבחיוב נוכח המקדש בתפלה (רמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ג. פ"ה ה"ג) יש ב' דינים (ראה כס"מ (בב' המקומות ברמב"ם שם): מצד הדין ד"עבדהו במקדש" – מקום קרבנות, ומצד זה דשם מקום שכינה ד"זה שער השמים" (ויצא כה, יז וב־ פרש"י שם). ואכ"מ.

40) לקו"ש ח"א ע' 123 ואילך (תירושים וביאור־ רים להל' ביהב"ח ע' יא ואילך).

41) סוף מדות. אלא שבג' הרמב"ם ליתא – ראה בארוכה לקו"ש שם. ואכ"מ.

36) ל' רש"י פרשתנו עה"פ כב, יד.

37) משפטים כב, יז. תשא לד, כג (וראה גם שם,

כד). ראה טז, טז.

38) להעיר מחגיגה ב, א (וש"נ) בדרך שבא

לראות כך בא ליראות. וביד רמ"ה סנהדרין ד, ב שנלמד מהכתוב ד"ראה . . יראה" שבפרשתנו הנ"ל. וראה כלי יקר עה"פ. ובארוכה אוה"ת פרשתנו קב, ב ואילך.

זקנותו, וכמו שהאריך במו"נ שם ד, לא ידמה לו לא נתינת ממון ולא נתינת נפש⁴⁶ – וזהו ענין העבודה שבמעשה העקידה:

ואילו חלקו של יצחק במעשה העקידה הי' בעיקר בהנפעל, שהוא נתקדש בקדושת עולה ע"י שנעקד ע"ג המזבח – וחלות קדושה שייכת, כמוכח, להשראת השכינה.

וזהו שהרמב"ם מדייק ומחלק בשתי הלכות אלו:

בדין הראשון, שהוא דין במזבח מחמת פעולתו בכללות המקדש – ענין השראת השכינה – כתב הרמב"ם שזה מפני ש, במקדש נעקד יצחק;

ואילו בהלכה שלאח"ז, דין מקומו ה, מכוון ביותר" של המזבח, שהוא מצד גדר המזבח עצמו, ענין העבודה (כנ"ל) – בזה מדייק הרמב"ם, שזה שייך למעשה אברהם, ש, בנה בו המזבח והוא – אברהם) עקד עליו יצחק".

(משיחות ש"פ מטור"מ וש"פ ראה תש"מ, ש"פ מטור"מ תשמ"ג)

בכללות, להבדל (העיקרי) בין חלקו של אברהם וחלקו של יצחק במעשה העקידה⁴⁷:

מעשה המסירת נפש של העקידה מתייחס (בעיקר) לאברהם⁴⁸, שהוא הי' צריך לכבוש את רחמיו מעל בנו יחידו ולהעלהו לעולה ע"ג מזבח, משא"כ יצחק, שאמר⁴⁹, "רא' השה לעולה" [וגם לפרש⁵⁰]. שאחרי תשובת אברהם, הבין . . . שהוא הולך להשחט (ומ"מ) וילכו שניהם יחדיו בלב שוה – מ"מ, אינה דומה מסנ"פ דיצחק למסנ"פ דאברהם בעקידת בנו יחידו שנוולד לו לעת

(42) במו"נ שם מדובר ב' הענינים שנתגלו במעשה העקידה עצמו, ושניהם נתגלו ע"י אברהם, ע"ש (ושם: ובאמת הי' ראוי שיה' זה ענין על יד אברהם וביצחק כו') כי אברהם אבינו הוא אשר התחיל כו'). והמבואר בפנים הוא בנוגע התוצאות ממעשה העקידה לענין קביעת מקום המזבח כו'. (43) וכמבואר בכ"מ ד, פתיחת הצנור" למסנ"פ היתה ע"י אברהם ע"י נסיון העקידה (ראה לקו"ש ח"כ ע' 74 ואילך. וש"נ) – ולא ע"י יצחק.

[ולעיר מב"י לטא"ח (ס"א ד"ה טוב לומר) שאומרים פ' העקידה בכל יום, כדי . . . להכניע יצרו לעבוד השי"ת כמו שמסר יצחק נפשו" – הובא בשו"ע אדה"ז שם מהד"ק ס"י, אבל: (א) במהד"ת (שם ס"ט) השמיטו. (ב) ועיקר כו', רבש"ע" שאומרים אחרי פרשת העקידה מודגשת רק מסנ"פ דאברהם (כמו שכבש רחמיו כו'), ולא דיצחק. ואכ"מ].

(44) פרשתנו כב, ז. וראה ראב"ע שם. (45) פרשתנו שם, ח. וראה ב"ר פנ"י, ד. שם, ח.

(46) וראה מאמרי אדה"ז לפרשיות התורה (פר' שתנו ס"ע קכח): ולכן נזכר בתורה הנסיון של העקידה על אברהם ולא על יצחק כי מפני שלהפקיר א"ע יכול להיות בקל אבל אברהם שהפקיר את בנו כו'.

וירא ג

„מוצא שפתי לא אשנה“, הקב״ה הבטיח לאברהם „כי ביצחק יקרא לך זרע“ — צריך המתקה איך זה העלה אברהם את האיל „תחת בנו“, ש״ה מתפלל . . . כאלו בני שחוט כו״, הרי הקב״ה „הי חפץ . . . לא לשחטו“?

ואין לתרץ, דמזה שנודמן לו האיל בשעה זו (ובפרט ע״פ פרש״י „שהי׳ (האיל) רץ אצל אברהם“) הבין שהקב״ה רוצה שיקריבנו על המזבח — כי זוהי הוכחה שרצונו של הקב״ה הוא להקריבו ע״ג המזבח, אבל לא לחדש רצון להקריבו „תחת בנו“.

(6) פרשתנו כא, יב.

(7) כב, יג ד״ה בקרניו. וראה שם ד״ה והנה איל „מוכן הי׳ לך מששת ימי בראשית“.

(8) וראה רשב״ם, אברבנאל, ספורנו ועוד.

(9) ולא יהי המזבח ללא תכלית (אברבנאל כא) כלל, ובמכל שכן וק״ו מקייץ המזבח (רש״י ויקרא א, ב. שבועות יב, א) שלא יהא „בלא תכלית“ אפילו לזמן קצר. וראה הערה הבאה.

(10) ועוד זאת: מאריכות לשון הכתוב „וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל“ משמע, שלא ראה את האיל פתאום, אלא שנשא את עיניו לחפש אחר בהמה כדי להקריבה „תחת בנו“ (דאלי״ב הו״ל להכתוב לקצר „וירא אברהם והנה איל“), וכן מפורש ברד״ק כאן. והיינו שההתעוררותו להקריב קרבן באה מצד אברהם. וראה לקמן הערה 24.

[ובאברבנאל כאן מפרש, ש״ה קשה (לאברהם)

א. על הכתובי „וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל גו׳ ויעלהו לעולה תחת בנו“, מפרש רש״י: „תחת בנו, מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום, מהו תחת בנו, על כל עבודה שעשה ממנוי הי׳ מתפלל ואומר יהי׳ ש״תהא זו כאלו היא עשוי׳ בבני, כאלו בני שחוט כאלו דמו זרוק כאלו בני מופשט כאלו הוא נקטר ונעשה דש״.

וצריך להבין:

לעיל על הפסוק: „קח נא את בנוך גו׳ והעלהו שם לעולה“ פרש״י „והעלהו, לא אמר לו שחטוהו לפי שלא הי׳ חפץ הקב״ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשו תו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו“. ודבר זה הודיע הקב״ה לאברהם לאחר זה, כהובא ברש״י על הפסוק, „ויאמר אל תשלח ירך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי גו׳“, שהקב״ה אמר לו לאברהם „לא אחלל בריתי ומרצא שפתי לא אשנה“ כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטוהו אלא העלהו, אסתרתי אחתי“.

ומכיון שכבר ידע אברהם „שלא הי׳ חפץ הקב״ה לשחטו אלא להעלהו“ — ועד שאא״פ להיות באופן אחר, כי

(1) פרשתנו כב, יג.

(2) לכאורה צ״ל בו (כבהמשך תומי — בבני). ובא״ מכת״י רש״י שתח״י „שהי׳ עובד“ (במקום „שעשה ממנו“). אבל בדפוסים הנפוצים, וכן בדפוס ראשון ושני דפרש״י, שאר כתי׳ רש״י שתח״י ועוד — הוא ככפנים.

(3) כב, ב.

(4) שם, יב.

(5) תהלים פט, לה.

(*) וע״ד „וישא עיניו וירא בריש פרשתנו (ית, ב) — כי אברהם הי׳ „יושב פתח האהל“, לראות אם יש עובר וש״ב (ית, א וברש״י) — שחיפש אורחים: וכן בתחילת מעשה העקידה — „ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק“ — כי הוצרך לחפש את המקום (ראה רש״י שם „איחר מלהראותו מיד“, וגם ראיית המקום היתה ע״י ש״ה, וראה ענן קשור על ההר“ (רש״י שם).